

Oliebol in Ossendrecht

Frank H.M. van der Heul

Van dezelfde auteur verscheen eerder

De kunst van het versieren
Het zomerhuisje van tante Amalia
Doorlopende voorstelling
Koers Kreeftskeerkring
Reis naar een verdwenen wereld

ISBN 978-94-90495-10-7

NUR 342

Copyright: © 2013 Frank H.M. van der Heul
Ontwerp omslag en opmaak binnenwerk studio Roadmaster
Omslagfoto voorkant van de auteur
Uitgeverij Albatros - Jol 156, 1186 SV Amstelveen
Boeken kunnen rechtstreeks worden besteld bij de uitgever -
Frankh.m.vanderheul@hetnet.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige
wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen,
of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Iedere gelijkenis of overeenkomst met bestaande personen of
situaties in dit boek dat eerder als verkorte versie onder de titel
'Groeten uit Ossendrecht' verscheen, is volstrekt toevallig.

1

Ja, dat is óók een vraag: waarom moet ik in militaire dienst? Geef daar nu maar eens één-twee-drie een antwoord op! Men zou natuurlijk kunnen zeggen: “omdat het moet.” Maar dan maken wij ons wel erg met een Jantje-van-leiden van deze zaak af. Beter is het, de Grondwet er eens op na te slaan. (uit de brochure *Onder de wapenen*. Voorschrift 2-1349, juni 1961).

Maandag 21 januari 1963

Het was tien over halfzeven toen ik opschrok uit een benauwende droom en versuft een paar plakogen uitwreef. Even later drong het tot me door dat ik binnen vijf kwartier aan een nieuwe baan zou beginnen. Wakker worden zonder wekker en gelijk eruit was vaste prik, maar vandaag wilde het niet echt lukken. Ik draalde, in plaats van op te staan, op te schieten en geld te gaan verdienen. Ik moest mezelf ertoe dwingen om uit de behaaglijke cocon van twee dekens vandaan te komen. Met een zwaar hoofd kwam ik moeizaam overeind. Ik strekte mijn arm en deed het leeslampje aan. Ik ging zitten en huiverde toen mijn voeten het zeil aanraakten. Met een gevoel of ik honderd was, trok ik de gestreepte flanellen pyjama uit en graaide sokken en ondergoed van de stoel naast het verplaatsbare petroleumkacheltje. Eindelijk stond ik op en tastte naar mijn bril op de ombouw van het opklapbed. Ik trok de overgordijnen met Picasomotieven en de vitrage opzij en ademde me suf op het met een dikke laag ijsbloemen bezaaide schuifraam om een kijkgat te maken. Ik koesterde de stille hoop dat de witte smurrie waar opgroeiend grut zoveel pret aan beleefde verdwenen zou zijn. Die moeite had ik me kunnen besparen.

Het was al voor de kerst begonnen met een winterse invasie via de Waddeneilanden en de noordelijke provincies. Na een spekgladde oliebolle- en appelflappenavond begon het nieuwe jaar met bittere kou, een dwars door je kleren snijdende wind en ongekende sneeuwverstuivingen. Vijf dagen later viel weliswaar de dooi in, maar werd het hele land in een potdichte mist gehuld. Toen die optrok daalde het kwik en vroor het daarna hard genoeg dat er na jaren van kwakkelwinters weer een Elfstedentocht was gereden. Dat

was drie dagen terug. Bij Joure was een temperatuur van bijna eenentwintig graden onder nul gemeten. Op het IJsselmeer hadden ze een autorally georganiseerd. De Waddenzee leek op een poolvlakte en de geïsoleerde eilanden moesten vanuit de lucht worden bevoorrad met steenkool en voedsel voor mens en huisdier. Door zware ijsgang konden twintigduizend binnenvaartschepen geen kant meer op. Nadat de IJsopruimingsdienst zeven jaar op non-actief had gestaan, maakte men zich op om de schippers weer op gang te helpen met behulp van ijsbrekers en explosieven. Speciale aandacht gold voor het deel van de Waal tussen Gorkum en Zaltbommel, waar tweemaal daags dood tij voorkwam en de vloed de naar zee gerichte stroom van de rivier voor korte duur neutraliseerde. Door het extreme weer waren de zeldzame Groenlandse giervalk, de Canadese gans en de sneeuwuil in Nederland waargenomen. Voor het sneeuwvrijmaken van wegen waren militairen op last van het ministerie van Defensie met schoppen, bulldozers en blowers ingezet. Ook in het buitenland was het bar en boos. Voor het eerst sinds 1897 werd er ten westen van Londen op de Theems geschaatst. Elders in Engeland waren automobilisten in drie meter hoge sneeuwmuur gestrand. Deskundigen vergeleken het weer in West-Europa met de *buran*, een ijzige storm met windkracht acht uit het zuiden van de Sovjet-Unie. Het zou me allerminst verbazen wanneer deze winter een record ging breken wat het aantal vorst- en ijsdagen betrof. Ik wreef over het kippenvel op mijn armen. De temperatuur in mijn op het oosten gelegen kamer gaf een niet onaardige impressie weer van die op Novaya Zemlya; Russisch voor ‘nieuw land’. Na wat ik er over had gelezen, was ‘nieuwe ijstijd’ een meer passende naam geweest. Geeuwend opende ik de deur naast het bureau. Daaraan had ik tot gisteravond laat mijn geheugen op zitten frissen over het kale en nagenoeg onbewoonde, regelmatig door poolstormen tot razernij opgezweepte Karazee en de Barentszee omspoelde dubbeleiland dat tijdens het korte zomerseizoen slechts voor een deel ontdooide. Al te lang had ik de belofte uitgesteld om de buurjongen van eenhoog te helpen met een werkstuk over de Tachtigjarige Oorlog. Waar het de vijfdeklasser vooral om ging, was de voor Amsterdamse rekening en

op aandrang van predikant en geograaf Petrus Plancius op 18 mei 1596 ondernomen verkenningstocht voor een noordoostelijke doorvaart met twee schepen naar de Specerijeneilanden in Indië. Wetenschappelijk leider van deze mislukte expeditie was de Terschellinger loods en cartograaf Willem Barentszoon, wiens nauwkeurige beschrijvingen van de Middellandse Zee het jaar daarvoor in een atlas waren opgenomen door Cornelis Claeszoon, de belangrijkste drukker, uitgever en boekverkoper in Amsterdam waar vrijheid van drukpers hoog in het vaandel stond.

In het midden van de aangenaam verwarmde huiskamer onder het licht van de melkglazen plafonnière met goudkleurige tulpmotieven zat mijn vader aan het ontbijt. Met gesloten ogen en gevouwen handen prevelde hij een kort gebed, waarna hij van tafel opstond. Hij wenste me goedemorgen en maakte aanstalten om naar zijn werk te gaan. Uit de van de PTT gehuurde en gegarandeerd storingvrije distributieradio tegen de muur naast de haard klonk een monotone mannenstem, die de waterhoogten van deze morgen opsomde. De bronskleurige Rietveldklok op het marmeren bovenblad van de schoorsteenmantel wees elf minuten voor zeven aan. Ik liep door het halletje naar de keuken. Op een dubbelgevouwen handdoek voor het granieten aanrecht maakte ik een paar snelle polsbewegingen met een washandje en wat Sunlightzeep. Onze waterleiding leek op de Noordpool te zijn aangesloten, want volgens mijn spaarzame ouders viel er zonder een geiser ook te leven. Mijn humeur verbeterde iets door de geur van verse koffie en gebakken eieren met spek. Hoewel ik dat liever zelf deed, had mijn moeder al een lunch voor me klaargemaakt en in het inklapbare blikken broodtrommeltje gestopt.

Nadat ik me had afgedroogd, wreef ik langs kaak en wangen of ik me moest scheren. Voor een avondje uit met Annette was het al te stoppelig, maar voor waar ik zo direct naar toe ging kon het er nog mee door. Terug in mijn kamer schoot ik in de kleren. Ik trok een kam door weerbarstig haar en keek of ik genoeg geld op zak had.

Aan de met gebleemd plastic zeil bedekte eettafel werkte ik vier dik belegde boterhammen en een kop koffie naar binnen en nam gelijk *de Volkskrant* door.

Om verder bloedvergieten te voorkomen was Katanga door Blauwhelmen bezet. Begin deze maand had secretaris-generaal van de Verenigde Naties Oe Thant aan de premier van de op 11 juli 1960 afgescheiden Congolese provincie Katanga laten weten dat deze veertien dagen de tijd had gehad om het herenigingsplan te accepteren. Met de capitulatie van Moïse Kapenda Tjombe was ook de weg vrijgemaakt voor een normalisering van de betrekkingen met Brussel en konden directie en aandeelhouders van het machtige koperconcern Union Minière du Haut-Katanga weer voor de volle honderd procent hun winst uittellen. Het was amper tweeënehalf jaar geleden dat koning Boudewijn van België tijdens de plechtige soevereiniteitsoverdracht in Leopoldstad de vele verdiensten van zijn land voor de ontwikkeling van Kongo had benadrukt, en hij had gewezen op de Belgische bereidheid tot hulp wegens het gebrek aan politieke en economische ervaring van de jonge republiek. De compromisloze, tot premier benoemde Patrice Lumumba was niet op die handreiking ingegaan. In zijn inaugurele toespraak had de voormalige postbode en oud-vertegenwoordiger van een bekend Belgisch biermerk fel uitgehaald naar het koloniale bestuur, waarop de diep geschokte koning de zaal had verlaten. Het jaar daarop had de wereld met afschuw gereageerd op het nieuws over de gruwelijke moord op Lumumba en twee van zijn kabinetsleden in Katanga. De verminkte lijken waren aan stukken gehakt en verbrand, of in een bad met zuur opgelost. Een door de Verenigde Naties ingestelde commissie van onderzoek had zowel de Congolese president Joseph Kasavubu als Tjombe verantwoordelijk gesteld voor deze misdaad die overal tot grote protestdemonstraties had geleid. Tijdens een spoedzitting was VN-secretaris-generaal Dag Hammarskjöld door de Sovjet-Unie van medeplichtigheid beschuldigd. Later dat jaar was de Zweed postuum de Nobelprijs voor letterkunde toegekend, nadat hij onder niet opgehelderde omstandigheden in Noord-Rhodesië bij een vliegcrash om het leven was gekomen. Ik trok het cellofaan van een

pakje Bastos blauw en stak de eerste sigaret van deze maandag op. Ander nieuws kwam uit het land van de onbegrensde mogelijkheden. In Washington was een begroting ingediend met een totaal van 98,8 miljard dollar, waarvan 49,2 miljard voor defensie. Een deel van dit budget zou door de regering-Kennedy worden besteed aan militaire uitgaven voor de Europese bondgenoten, maar deze hulpverlening viel volgens het bericht niet bij elke Amerikaan in goede aarde. 'We geven geld,' definieerde een Republikeinse afgevaardigde, 'dat we niet hebben, aan mensen die we niet kennen om anderen te imponeren die ons niet mogen.' Terwijl de in december vorig jaar uitgebroken stakingen bij de New Yorkse dagbladpers voortduurden, was de nooit op haar mondje gevallen Bette Davis door haar advocaat gebeld. Het gerucht deed de ronde dat de toneelspeelster en filmster met betoverende ogen en een intense acteerstijl was overleden. 'Met een krantenstaking? Ik kijk wel mooi uit!' had ze gezegd. Ook in havens aan de Amerikaanse oost- en zuidkust lag het werk plat. Bij de Amerikaanse spoorwegen dreigde een algemene staking, nu bekend was geworden dat stokers en ander overbodig geworden personeel door de maatschappijen op straat zouden worden gezet en er niet in een afvloeiingsregeling was voorzien.

Ik doofde de peuk en sloeg een pagina om. Nu was ze verschoven naar de kleine berichtgeving, maar vorige maand was de raadselachtige verdwijning van een Amsterdamse barmprostitutee nog voorpaginanieuws. Zwarte Jeanne, die volgens de burgerlijke stand Ineke heette, was voor het laatst gezien toen ze op maandagavond 3 december bij het begin van de Haagweg in een zwarte Ford Taunus was gestapt. Een bevriende collega had het kenteken van de betreffende auto helaas niet kunnen waarnemen. De middag daarop had de beheerder van een flatgebouw aan de Burgemeester Cramergracht in Slotermeer de politie gewaarschuwd. Eerder al hadden burens geklaagd over aanhoudend kattengejank in het appartement van de mollige Indische vrouw met lang sluijk zwart haar en een ietwat pokdalig gezicht. Die avond was bij de Windtunnelkade vlakbij het Rijksluchtvaartlaboratorium haar rode leren handtas gevonden. Er was gedregd en er waren kikvorsmannen van de

marine ingeschakeld, maar zonder enig resultaat. Toen was het gaan vriezen. Het onderzoek had kennelijk nog een lange weg te gaan en de recherche sloot misdaad niet uit. Zwarte Jeanne, dochter van een oud-ingenieur die zijn fortuin in de Javaanse suikerindustrie had gemaakt, zat al jaren in het leven. De familie van haar echtgenoot en pooier Karel V. had Zwarte Jeanne verschillende keren met de dood bedreigd nadat ze hem wegens zware mishandeling bij de politie had aangegeven. De man was tot twee keer aan toe veroordeeld, maar zodra hij weer op vrije voeten was gesteld, sloeg hij Zwarte Jeanne bont en blauw. Na een nieuwe aangifte in november vorig jaar was ze spoorloos verdwenen. In de wereld van de penoze en die van betaalde seks gold de ongeschreven wet dat vuile was werd binnengehouden. Wie zich niet aan de regels hield en uit de school klapte zou daar niet ongestraft mee wegkomen.

Ab Goubitz en zijn al even montere begeleidingspianist Arie Snoek begonnen de spieren van wakker Nederland soepel te maken met het dagelijks terugkerende radioprogramma 'Ochtendgymnastiek'. Ik pakte een appel uit de kristallen fruitschaal op het blank eikenhouten dressoir dat regelmatig door mijn moeder in de boenwas werd gezet. Met een gevoel van verlangen keek ik naar het daarboven hangende, door een oude kennis van mijn vader geschilderde doek met een vrachtschip onder stoom, afgeladen lichters, kromgebogen sjouwers met platte petten, en een zwerm meeuwen onder een zwaar bewolkte hemel boven het drukbevaren IJ. In mijn verbeelding rook ik teer en tropische producten en stond ik aan de reling van die tienduizendtonner, langs de hoge romp omlaagkijkend naar een roetafblazende sleepboot met een schroef die het grauwe water tot ziedend schuim sloeg. Wat mij betrof waren we klaar voor een lange reis naar onbekende streken waar het leven goedkoop was en de zon nooit verstek liet gaan.

Bij de kapstok in het halletje, naast de keurig in gelid staande kalfsleren Cozy-pantoffels van pa, trok ik de met schapenwol gevoerde vliegerlaarzen aan en ritste ze dicht. Mijn moeder vond ze lomp, maar ik was er trots op. Te meer omdat ik er op af had weten te dingen bij die gehaaide kerels van Spijers dumppaleis achter het

Waterlooplein. Om veertien minuten over zeven zette ik oorwarmers op en sloeg een dikke das om. Ik schoot in mijn jas, pakte het broodtrommeltje van het aanrecht en zei mijn moeder die aan de afwas bezig was, gedag.

‘Vergeet je handschoenen niet.’

‘Nee, ma.’ Met een zucht deed ik het licht op de overloop aan. Ik struinde twee trappen af en trok de huisdeur achter me dicht. In de schaars verlichte, steenkoude en vrijwel uitgestorven fietsenstalling verderop in de straat, tilde ik de doortrapper uit het bovenste rek. Ik kneep in de banden van de Burco, controleerde of het licht het deed en reed behoedzaam de straat uit waar niet was gestrooid. Na de Bestevaerstraat sloeg ik linksaf, om op de Bos en Lommerweg te komen. Even later af remde ik af. Het groeiend aantal personenwagens, uitbreiding van het industriegebied bij Sloterdijk en het ontbreken van een goede bus- of tramverbinding had de Admiraal de Ruyterweg zo langzamerhand in een snelweg veranderd. Misschien moesten er eerst nog wat doden vallen, voordat het gemeentebestuur het nodig vond om deze bloedlinke kruising met stoplichten te beveiligen.

Gebukt over het met celluloid beklede stuur ploeterde ik verder met een stroom andere fietsers tegen een nog in kracht toenemende oostenwind in. Even voorbij de zaak bij de hoek van de Spaanse Brabanderstraat waar mijn moeder elke vrijdag vis kocht, werd me plotseling het zicht op de weg ontnomen door een spervuur van hagel. Amsterdam was een fantastische stad en ik zou nergens anders willen wonen, maar het waren dat pokkenklimaat en altijd weer die verdomde tegenwind waar ik gloeiend de pest aan had. Iemand zou eens een bril met ruitenwissers uit moeten vinden, en wat mij betrof zouden ze dat genie er de Nobelprijs voor mogen toekennen. Op het Bos en Lommerplein, schuin tegenover de Nederlands Hervormde Opstandingskerk met smalle stroken glas in de harmonicavormige buitenmuur en een klokkentoren die op een kolenkit leek, werd ik op een haar na gemist door een Messerschmitt KR-200. Ik wenste de bestuurder van die West-Duitse rugzak op drie wielen naar een andere dimensie toe en reed langs het elf verdiepingen hoge, op meer

dan negenhonderd zware betonpalen gefundeerde glazen monstroom van het Gemeenschappelijk Administratie Kantoor. Op het stuk tussen de grens van betonwoestijn Slotermeer en het Hoofddorpplein ontsprong ik nog een paar keer op het nippertje de dans in deze ochtendspits op glad ijs. Door snel reageren en puur geluk wist ik mijn wankele evenwicht te bewaren, maar halverwege de Aalsmeerweg was ik de klos. Het was maar een klein tikje, maar voldoende dat ik tegen de vlakte ging. Door de val schoot het broodtrommeltje onder de snelbinder vandaan. Het toch al slappe elastiek knapte, het deksel sprong eraf en mijn lunch werd als een pak speelkaarten over het wegdek verspreid, waar die een paar tellen later werd platgewalst door een vrachtwagen met aanhanger.

BMW 502, bijgenaamd de 'Barockengel'. De eerste naoorlogse achtcilinder personenwagen van West-Duitse makelij werd in april 1955 geïntroduceerd. Het representatieve vierdeurs model met een 3,2 liter V8-motor van 100 pk en vormgegeven door de Italiaanse carrossier Bertone was een comfortabele reiswagen, maar te kostbaar voor zijn tijd. In maart 1964 werd de productie gestaakt. (foto auteur).

‘Zou je die benzinefascist niet wat doen?’ gromde een man met een grijs-witte dophelm en een lange leren jas op een Berini M21 met beenkappen en windscherm. Met gebalde vuist zwaaide hij naar een achtcilinder BMW 502, waarvan de bestuurder zonder in zijn zijspiegel te kijken of richting aan te geven van de stoeprand was weggescheurd of zijn wagen met startraketten was uitgerust. De breedgeschouderde bromfietser die me door mijn uitwijkmanoeuvre had geschampt, keek met een bezorgde blik naar me. ‘Weer zo’n vuile hufter met een rijbewijs van de kermis en een Duitse deuk onder zijn vette reet. Dat stuk ellende was me net te vlug af, anders had ik zijn nummer kunnen noteren.’ Op de vraag of het weer ging, knikte ik bevestigend. Over de gemiddelde automobilist had ik weinig klachten. Die reed niet te dicht langs de trottoirs, gaf voetgangers en fietsers de ruimte, en was vooral met dit onvoorstelbare takkenweer voorzichtig in bochten, op open kruispunten en bij het wegrijden. Het waren de neuroten, de gaspedaalfanaten, de kilometerverters en de asociale blindgangers op wielen zoals die boerenlul in zijn BMW van daarnet, die ze van de weg moesten halen. Dit was het slag dat om de haverklap hun rechterschoen moest laten verzolen, garagehouders slapende rijker maakte door rampzalig rijgedrag en dat lak had aan elementaire fatsoensregels. Ik was niet de enige die zich woest kon maken.

Vorige week nog had het gedrag van honderden automobilisten stevig gekruide commentaren bij de gemeentepolitie uitgelokt. Bij verschillende uitvalswegen hadden agenten zich geposteerd om forenzen erop te wijzen dat de wegen verderop volkomen onberijdbaar waren. Desalniettemin waren de meesten doorgereden om een eind verderop vast te lopen in een witte hel. Om het publiek van de risico’s te overtuigen had de verkeerspolitie zelfs radio en televisie ingeschakeld. Maar de eigenwijsheid van het autovolk kende geen grenzen. Een agent die half bevroren bij de oprit van de Utrechtsebrug zijn vriendelijk gestelde waarschuwingen keer op keer in de wind geslagen zag, had het bijltje er bij neergegooid en was naar het bureau teruggegaan. Even later was daar een klacht binnengekomen. Het was een groot schandaal dat de politie niet de moeite

had genomen om te waarschuwen dat er met geen mogelijkheid te rijden viel op de Rijksweg tussen Amsterdam en Utrecht.

Ik sloeg door pekels, kolenas en sintels vervuilde sneeuw, naalden van een weggegooide, al deels vergeelde dennenboom en een sliert engelenhaar van mijn kleren, en plukte flinterdunne scherfjes van een gesneuvelde kerstbal weg. Terwijl ik de Burco oprapte, viel mijn oog op de etalage naast me. ‘Zonnig Madeira’ stond er in koninklijk oranje kapitalen op het affiche met een gebronsde blondine in een zwarte bikini, die tot haar welgevormde heupen in de schuimige branding naar me stond te zwaaien. Wat had ik er niet voor gegeven om bij dat reisbureautje binnen te struinen, een reis te boeken en weg te wezen. Ik zag het al helemaal voor me; een hagelwitte van elk denkbaar comfort voorziene villa met rieten kap, gebouwd op een vooruitstekende rotsparthij met zicht op zee. Een terras met de zoete zweem van tropische bloemen, aangename ligstoelen met in een ervan zo’n stroblond stuk als die op het affiche, een barbecue, een zwembad waarin je flinke banen kon trekken en een king size koelkast die gevuld was met bier, gebraden kip en andere smakelijke hapjes. Een in de rotswand uitgehouwen trap zou mijn door pijn- en palmbomen aan het oog onttrokken vakantieadres verbinden met een kleine, niet door toeristen ontdekte zonovergoten kreek, die omgeven was door hoge klippen en waartussen het azuurblauwe water met een hypnotiserend geruis heen en weer klotste. Bij het goudgele zandstrandje zou een mahoniehouten Cris Craft-speedboot met een krachtige motor klaarliggen voor tochtjes buitengaats, of om er de blits bij het dorpshaventje verderop mee te maken.

Niet ver van het Rijksluchtvaartlaboratorium vandaan stonden wat lui langs de stoep te koukleumen in een kegel van naargeestig natriumlicht. Hoopvol hielden ze keer op keer hun duim op, maar geen enkele forens in zijn gekoesterde, wekelijks trouw gewassen Opel Rekord of Kadett, Volkswagen Kever, Fiat 1100, Ford Taunus, Anglia, Consul of Cortina, Daffodil, Simca 1000 of Renault Dauphine maakte aanstalten om vaart te minderen. Ook uitlaatgassen uitbrakende zware jongens van DAF, Ford, Volvo, Scania, Magirus-

Deutz, M.A.N. en Mercedes-Benz denderden ronkend en rammelend verder. Vrachtwagenchauffeurs, dat was bekend, mochten over het algemeen van hun baas geen lifters meenemen. Als er al iemand naast zo'n boven het motorlawaai uitschreeuwende kilometerkampioen kwam te zitten, dan was het gegarandeerd een stoot die van een Miss Holland-uitverkiezing droomde. De heren hadden haast, want voorbij was het stenen tijdperk van de magere opbouwjaren vijftig met zijn bevroren lonen, begrotingstekorten en een door de overheid gedicteerde algemene bestedingsbeperking. Nederland stond aan de vooravond van een ongekende welvaartsexplosie. Uitzendbureaus en supermarkten schoten als paddenstoelen uit de grond, personeelsadvertenties beloofden gouden bergen en afbetaling was het nieuwe tovermiddel. Steeds meer mensen kochten wasmachines, koelkasten, mixers, broodroosters, elektrisch gereedschap, televisies en auto's, getuige het marktaandeel van zestig procent van modellen die minder dan zes mille kosten, op termijn.

Terwijl een nieuwe hagelbui werd uitgestort, zag ik tot mijn verbazing dat er behalve twee rugzaktoeristen met opgenaaide vlaggetjes uit het land van de eeuwig zingende bossen en een handvol onvermijdelijke werkstudenten, ook iemand met een baret op een oor stond te tandakken. De methode om gratis te reizen stamde van kort na de bevrijding toen er een enorm tekort aan openbare vervoermiddelen bestond. Tijdens de Duitse bezetting was het Nederlandse wagenpark door oorlogsgeweld, afschrijving en vordering gehalveerd en de amper zevenenveertigduizend overgebleven personenauto's stonden om de haverklap langs de kant met lekke banden, stomende radiatoren, haperende carburateurs, blokkerende remmen, gebroken veren en uitgelopen lagers. 'Pech onderweg' vormde een sleutelbegrip dat zeven man en een inspecteur van het pas opgerichte korps Wegenwacht op hun uit de Canadese legerdump afkomstige en geel overgespoten 750 cc Harley-Davidson Liberator zijspancombinaties dagelijks heel wat vakkennis en improvisatietalent kostte om het avondse wagenpark aan de praat te houden. Niemand minder dan prins Bernhard in zijn hoedanigheid als inspecteur-generaal van de Koninklijke Landmacht

had destijds een beroep gedaan op de automobilist. De vaste klant van de Società Esercizio Fabbriche Automobili e Corse Ferrari Maranello in Modena, jager op groot wild en liefhebber van donkere Ray-Ban-vliegeniersbrillen, witte anjers, uniformen, vuurwapens en vrouwelijk schoon, verzocht rijdend Nederland om aan militairen bij voorkeur een lift te geven.

Toen de Amerikaanse Marshallhulp een eind aan distributie en schaarste had gemaakt, de infrastructuur was hersteld en het vervoersprobleem ook van de baan was, had minister van Oorlog en Marine ir. C. Staf militairen van alle krijgsmachtonderdelen met ingang van 1 januari 1955 verboden om ‘langs de weg te vragen om mee te mogen rijden’. Het doorslaggevend motief waren zeer ernstige klachten die het ministerie hadden bereikt, zoals het onacceptabele verschijnsel dat in en om garnizoensplaatsen grote groepen militairen op onordelijke en opdringerige manier de deelnemers aan het motorverkeer hadden lastig gevallen met het duidelijke oogmerk om van hen te profiteren. Terwijl in de garnizoenen het militaire weekendverkeer, voor zover dat betalend of voor rijksrekening gebeurde, ordelijk en netjes was geregeld, was het vragen om een lift op veel plaatsen in een onwaardige, hinderlijke en soms ook gevaarlijke wanorde ontaard. Over de ministeriële maatregelen waren destijds nog vragen in de Tweede Kamer gesteld. Maar acht jaar na dato kon een op heterdaad betrapte lifter in legergroen nog steeds rekenen op een flinke douw.

Veel kans gaf ik die duimopstekers niet. Ze klitten teveel op elkaar. Wel knus natuurlijk en een probaat middel tegen de aan je botten knagende kou. Een liftgever kwam daardoor echter makkelijk op het idee dat hij de hele meute mee zou moeten nemen. Ook ik had in deze omgeving nagels staan bijten, dauw getrapt en automobilisten lekke banden en andere, meer serieuze panne toegewenst, maar dat was op zonovergoten vakantiedagen geweest en ook niet op dit onchristelijke tijdstip.

2

Die vrijheid is ons niet komen aanwaaien. Onze voorouders hebben er hard en lang voor moeten vechten. Hoe lang, dat weten we allemaal: tachtig jaar op de kop af. Hoe hard, dat zijn we vermoedelijk vergeten, zoals alles wat minder prettig is, meestal vlug wordt vergeten. (uit de brochure *Onder de wapenen*).

Aan het begin of eind van Rijksweg A-4 waren geen stoplichten en moest je als fietser of voetganger verdomd goed uit je doppen kijken. Het verkeer uit de richting van het Hoofddorpplein begon op dit punt snelheid te meerderen, terwijl de tegenstroom boven op het rempedaal moest gaan staan bij de abrupte overgang van de oude Haagweg naar de bebouwde kom. Er was gestrooid, maar niet genoeg. Ik stuntelde nogal voordat ik veilig en wel de overkant van het op sommige plekken verraderlijk glimmende klinkerwegdek had bereikt. Met mijn hakken op de weg sloeg ik de Vliegtuigstraat in.

Chrysler New Yorker model 1957 Nieuw ontwikkelde 6,3 liter V8-motor met hemisferische verbrandingskamers en 305 pk vermogen. (foto auteur).

Voor de ingang van het bedrijfspand op nummer 84 stond het soort auto waarin je met je vriendin een feestje kon bouwen zonder in een kramp te hoeven liggen. Neon- en straatverlichting weerkaatste uitbundig in overvloedig chroom en hoogglanslak van een donkergrijze Chrysler New Yorker vierdeurs sedan. De vijf meter lange en dik twee ton zware hotelkamer op banden met wit zijvlak, had ruim driehonderd paardenkrachten onder een maat vijftig gaspedaal, elektrisch verstelbare voorstoelen en zijruiten, een automatische drietraps versnellingsbak met druktoetsbediening, een radio met zelfzoekende zenderinstelling, en een grille als de wijd opengesperde muil van een hongerige haai. Het behoorlijk dorstige model werd geaccentueerd door buitensporig grote staartvinnen.

Ik zette de Burco tegen een lantaarnpaal en trok het sleuteltje uit het ringslot. Naast een blinde muur waarop nog vaag het aloude pubersymbool voor het vrouwelijk geslachtsdeel te herkennen viel, meette ik mijn krachten met de pneumatische dranger van een hardhouten deur met matglazen panelen achter smeedijzeren siertraliës. Na mijn zolen grondig op een metalen deурmat te hebben geschraapt en de oorwarmers in mijn binnenzak waren verdwenen, liep ik door een gang met in neutraal grijs gehouden muren en hexagonale witte vloertegels. De donkerbruine loper die zonder twijfel was gekozen om binnengelopen straatvuil te camoufleren, was hier en daar bedekt met klonters sneeuw. Ik passeerde breed uitwaaierende sierplanten in geglazuurde aardewerken potten en kwam bij een plastic bordje waar ‘Hier melden’ op stond. In het door een potkachel tot tropische hitte opgestookte kantoortje zat een snuffende, over een krant gebogen man met reumatische vingers een zware te draaien. Op een wandklok boven het kalende hoofd van de portier was het vijf voor acht.

‘Vandaag voor het eerst, hè? Blijf hier maar even wachten knul.’ Terwijl de vijftigplusser op kameelharen pantoffels wegslofte, boog ik me naar het bureautje toe. ‘Snerpende noordooster maakte veel slachtoffers’, kopte het hoofdartikel. Dat ik de tekst ondersteboven moest lezen, maakte me niet uit. Als gediplomeerd handzetter was ik niet anders gewend.

‘Uitzendkracht of soms voor vast?’ klonk onverwacht een nasale vermoeide stem. Ik draaide me om en keek van een platte vaalgeruite pet op een pokdalig gezicht met een stoppelbaard naar een uitgezakt lijf in een muisgrijze halflange stofjas.

‘Een blauwe maandag dus.’ Met een vreugdeloos lachje gaf de man me een vochtig aanvoelende hand met dikke vingers en afgekloven nagels. Meneer Gorter was of buitengewoon vriendelijk van aard of een rasacteur, want hij leek echt geïnteresseerd toen hij me vroeg of ik het makkelijk had kunnen vinden.

‘Geen probleem,’ zei ik nonchalant. ‘Hier verderop in de Pilotenstraat heeft mijn vader nog als magazijnchef gewerkt. U weet wel, die firma waar jaarlijks tegen de zeventigduizend van die onverwoestbare zwart gemoffelde Simplexdienstfietsen in elkaar worden gesleuteld. Dat is ruim tien procent van de totale Nederlandse productie. Bovendien maken ze daar ook nog toer- en racefietsen in andere kleuren dan zwart, en rijwielen met een hulpmotor van De Locomotief; het merk dat de Tour de France-ploeg van Pellenaars jarenlang heeft gesponsord’.

‘Wel eens eerder de kost in een fabriek verdiend?’

‘Als u het grafisch bedrijf daartoe wilt rekenen, dan is het antwoord ja,’ zei ik op beleefde toon.

Zware borstelige wenkbrauwen fronsend, keek de ploegbaas me onderzoekend aan. Dacht hij soms dat ik hem in de maling nam? Toen snoof hij luidruchtig en haalde zijn schonkige schouders op. Daarna kreeg ik het was- en kleedlokaal te zien en deed Gorter voor hoe je af moest klokken. Ik moest de stempelkaart ook gebruiken als ik tijdens de schaft naar buiten ging, en dan niet zoals ik net was binnengekomen. Die deur was voor de directie, klanten en vertegenwoordigers, en voor die lui van kantoor. Wij van de fabriek hadden onze eigen ingang via het magazijn. ‘Daar kun je je jas kwijt.’ Hij keek me aan met een treurige blik in roodomrande ogen achter dikke vettige brillenglazen. ‘Maakt mij verder niet uit hoor, maar ik zie dat niks te bikken van huis hebt meegenomen. Als je bij de pinken bent doe je dat morgen wel. Wat de kantine hier schaft is

troep en als je bij de snackbar verderop gaat, mag je der wel een krantenwijk bij nemen.’

Ik hing mijn getailleerde Amerikaanse marinejekker uit de dump in een van de grijsmetalen afsluitbare kasten en liep achter Gorter aan. Ik keek om me heen. In een hoek naast een brandblusser onder een dikke laag stof hingen wat foto’s van voetbalclubs, en op door de tijd verbleekte reclameplaten stonden elegant geklede dames en heren met duur uitzierende handbagage vol met van die opgeplakte labels van exclusieve hotels en scheepvaartmaatschappijen. Op bij de punten omgekrulde kartonnen wandborden las ik flitsende kalenderspreuken in de trant van ‘Neem uw tijd te baat, te vroeg is beter dan te laat’.

In de grote hal onder een met ijskorsten bedekt glazen puntdak, werden machines aangezet en gingen mannen met weinig animo aan de slag. Het werk zou worden onderbroken voor een bak koffie, twintig minuten schaften en door een korte theepauze om een uur of drie. Tegen de tijd dat ik weer op straat zou staan was het half zes, brandde de straatverlichting al een poos en was zonder twijfel sterfenskoud. Ik keek naar het vrij hoge werktempo en de eensoortige bewegingen, en wist eigenlijk al genoeg. Hier, achter een moderne façade van strak beton, staal en glas heerste het oude principe van Elihu Root. Met de in 1873 op de markt gebrachte Colt Single Action Army was het Wilde Westen getemd. De Texas Rangers hadden er de onafhankelijkheid van hun staat mee veroverd en het Amerikaanse leger was tijdens de oorlog tegen Mexico met de ‘Vredestichter’ uitgerust. Ook waren ook hele volksstammen roodhuiden met deze revolver omgelegd. Al eerder had Root als technisch directeur bij het toonaangevende wapenbedrijf in Hartford, Connecticut, het idee ontwikkeld om het productieproces onder te verdelen in gestandaardiseerde fasen. Daarmee was de toon gezet voor de lopende band, massaproductie, de onverbidelijke wet van de stopwatch en de verkoopgrafiek en de transformatie van opgejaagde arbeiders tot robots in overall. Het leek me hier niet veel soeps, maar geld is een sterke motor en uitzendbureau Puck betaalde